

Dohovor o právach dieťaťa

Distribúcia: VŠEOBECNÁ

CRC/C/GC/12

1 Júl 2009

Originálna verzia: ANGLIČTINA

**PREDBEŽNÁ NEREDIGOVANÁ
VERZIA**

VÝBOR PRE PRÁVA DIEŤAŤA

Päťdesiate prvé sedenie

Ženeva, 25. máj - 12. jún 2009

**VŠEOBECNÝ KOMENTÁR č. 12 (2009)
k právu dieťaťa byť vypočuté**

OBSAH

	<i>Odseky</i>	<i>strana</i>
I. ÚVOD.....		1-7
II. CIELE.....		8
III. PRÁVO NA VYPOČUTIE: PRÁVO DIEŤAŤA AKO JEDNOTLIVCA A PRÁVO SKUPÍN DETÍ ..		9- 136
A. Právna analýza.....		9 - 67
B. Právo na vypočutie a jeho prepojenie s ostatnými ustanoveniami Dohovoru.....		68 - 88
C. Implementácia práva na vypočutie v rôznych prostrediach a situáciách		89 - 131
D. Základné požiadavky na implementáciu práva dieťaťa byť vypočuté.....		132 - 134
E. Závery.....		135 - 136

Právo dieťaťa byť vypočuté

Podľa článku 12 Dohovoru o právach dieťaťa:

„1. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami tohto Dohovoru, musia zabezpečiť dieťaťu, ktoré je schopné formulovať vlastné názory, právo slobodne sa vyjadrovať o všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú, pričom sa názorom detí musí venovať primeraná pozornosť zodpovedajúca ich veku a úrovni vyspelosti.

2. Za týmto účelom sa dieťaťu musí predovšetkým poskytnúť možnosť, aby bolo vypočuté v každom súdnom alebo správnom konaní, ktoré sa ho týka, a to buď priamo alebo prostredníctvom zástupcu alebo príslušného orgánu, a spôsobom, ktorý je v súlade s pravidlami vnútroštátneho zákonodarstva.“

1. ÚVOD

1. Článok 12 Dohovoru o právach dieťaťa (ďalej len „Dohovor“) je unikátnym ustanovením zmluvy o ľudských právach a týka sa právneho a sociálneho postavenia detí, ktoré na jednej strane nemajú plnú autonómiu dospelých, no na druhej strane sú nositeľmi (subjektmi) práv. Odsek 1 každému dieťaťu schopnému vytvoriť si vlastné názory zaručuje právo tieto názory voľne vyjadrovať vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú, pričom sa názorom detí musí venovať primeraná pozornosť zodpovedajúca ich veku a úrovni vyspelosti. Podľa odseku 2 sa má dieťaťu poskytnúť možnosť byť vypočuté v každom súdnom alebo správnom konaní, ktoré sa ho týka.
2. Právo všetkých detí na vypočutie a na to, aby jeho názory boli náležite zvážené predstavuje jednu zo základných hodnôt Dohovoru. Výbor pre práva dieťaťa (ďalej len „Výbor“) identifikoval článok 12 ako jeden zo štyroch hlavných všeobecných princípov Dohovoru, pričom ostatné princípy zahŕňajú právo na nediskrimináciu, právo na život a rozvoj, a primárne zohľadnenie najlepšieho záujmu dieťaťa, čo zdôrazňuje fakt, že tento Článok nezakladá len právo ako také, no mal by sa brať do úvahy aj pri výklade a implementácii všetkých ostatných práv.
3. Od prijatia Dohovoru v roku 1989 sa dosiahol značný úspech na miestnej, národnej, regionálnej aj globálnej úrovni vo vývoji legislatívy, postupov a metód presadzovania implementácie článku 12. V posledných rokoch sa objavila rozšírená prax, v rámci ktorej sa zaviedol pojem „participácia“, aj keď sa tento pojem samotný v znení článku 12 neobjavuje. Tento pojem sa dnes všeobecne používa a označuje stále procesy, ktoré zahŕňajú výmenu a zdieľanie informácií a dialóg medzi deťmi a dospelými na základe obojstranného rešpektu, v rámci ktorých deti majú možnosť

pochopiť, do akej miery a akým spôsobom sa zohľadňujú ich názory a názory dospelých a formujú výsledok takýchto procesov.

4. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru opätovne potvrdili svoje záväzky voči uplatňovaniu článku 12 na dvadsiatom siedmom osobitnom zasadnutí Valného zhromaždenia o deťoch v roku 2002.¹ Výbor si však uvedomuje, že vo väčšine spoločností na celom svete implementácii práva dieťaťa vyjadriť svoj názor na množstvo záležitostí, ktoré sa ho dotýkajú a na riadne zohľadnenie tohto názoru naďalej stoja v ceste mnohé zaužívané praktiky a názory ako aj politické a hospodárske bariéry. Zatiaľ čo mnoho detí zažíva ťažkosti, Výbor si obzvlášť uvedomuje že určité skupiny detí, vrátane mladších chlapcov a dievčat ako aj detí patriacich do marginalizovaných a znevýhodnených skupín, čelia pri realizácii svojich práv mimoriadnym bariéram. Výbor sa tiež naďalej zaoberá kvalitou mnohých existujúcich praxí. Vystáva teda potreba lepšieho pochopenia významu článku 12 a spôsobu jeho uplatnenia pre potreby každého dieťaťa.
5. V roku 2006 Výbor zahájil jednodňovú všeobecnú diskusiu o práve dieťaťa byť vypočuté s cieľom preskúmať význam a zmysel článku 12, jeho prepojenie na ostatné články a medzery, dobrú prax a prioritné otázky, ktoré je potrebné s cieľom ďalšieho uplatňovania tohto práva riešiť.² Súčasný všeobecný komentár vzišiel z výmeny informácií, ktorá v spomínaný deň prebehla, vrátane výmeny informácií s deťmi, z nahromadených skúseností Výboru v pripomienkujúcich správach štátov, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, a významnej odbornosti a skúsenosti z uplatňovania práva obsiahnutého in článku 12 v praxi vládami, mimovládnyimi organizáciami, komunitnými organizáciami, rozvojovými agentúrami a deťmi samotnými.
6. Tento všeobecný komentár najprv predstaví právnu analýzu dvoch odsekov článku 12 a ozrejmi požiadavky na plnú realizáciu tu uvádzaného práva, vrátane jeho uplatňovania v rámci súdnych a správnych konaní (časť A). Časť B pojednáva o vzťahu článku 12 k trom ostatným všeobecným princípom Dohovoru, a tiež o jeho vzťahu k ostatným článkom. Požiadavky a vplyv práva dieťaťa byť vypočuté v rôznych prostrediach a situáciách sú opísané v časti C. Časť D vymedzuje základné požiadavky na implementáciu tohto práva, pričom závery sú uvedené v časti E.

¹ Uznesenie S-27/2 "Svet vhodný pre deti", prijaté Valným zhromaždením v roku 2002.

² Vid' odporúčania zo dňa všeobecnej diskusie v roku 2006 o práve dieťaťa byť vypočuté na adrese: http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/discussion/Final_Recommendations_after_DGD.doc

7. Výbor odporúča, aby štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru hojne rozširovali tento všeobecný komentár v rámci vládnych a správnych štruktúr ako aj v rámci detskej a občianskej spoločnosti. Táto požiadavka podmieňuje potrebu preložiť komentáre do relevantných jazykov, sprístupniť ich verzie, ktoré by boli zrozumiteľné deťom, organizovať workshopy a semináre, na ktorých sa prediskutujú ich implikácie a najlepšie spôsoby ich implementácie a zahrnutia do všetkých školení týkajúcich sa profesionálnej práce s deťmi a pre deti.

II. CIELE

8. Celkovým cieľom všeobecného komentára je podporiť štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru v efektívnej implementácii článku 12. Za týmto účelom je jej cieľom:
- posilniť pochopenie významu článku 12 a jeho implikácií pre vládu, záujmové skupiny, mimovládne organizácie a širokú verejnosť;
 - vypracovať rozsah legislatívy, postupov a praxe potrebnej na dosiahnutie plnej implementácie článku 12;
 - zvýrazniť pozitívne prístupy v implementácii článku 12, zužitkujúc pritom monitorovacie skúsenosti Výboru ;
 - navrhnúť základné požiadavky pre vhodné spôsoby riadneho zvažovania názorov detí vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ich týkajú.

III. PRÁVO BYŤ VYPOČUTÉ: PRÁVO DIEŤAŤA AKO JEDNOTLIVCA A PRÁVO SKUPÍN DETÍ

9. Všeobecný komentár je štruktúrovaný na základe rozlišovania Výboru medzi právom na vypočutie v prípade dieťaťa ako jednotlivca a práva na vypočutie, ktoré sa vzťahuje na celú skupinu detí (napr. triedu školákov, detí na sídlisku, detí z určitej krajiny, postihnutých detí, alebo dievčat). Toto rozlišovanie je relevantné, pretože Dohovor stanovuje, že štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru musia zaistiť právo dieťaťa byť vypočuté zodpovedajúco veku a úrovni vyspelosti (viď nižšie uvedenú právnu analýzu odsekov 1 a 2 článku 12).
10. Podmienky veku a úrovne vyspelosti je možné posúdiť pri vypočúvaní dieťaťa ako jednotlivca i v prípade, že sa svoje názory rozhodne vyjadriť skupina detí. Úloha posúdiť vek a úroveň vyspelosti dieťaťa je uľahčená v prípade, že je daná skupina súčasťou trvalej štruktúry ako je rodina, trieda školákov alebo obyvateľov určitej štvrte, no je sťažená v prípade, že deti vyjadrujú svoj názor kolektívne. No aj v prípade ťažkostí pri posúdení veku a úrovne ich vyspelosti by mali štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru deti považovať za skupinu, ktorá má právo byť

vypočutá, a Výbor silne odporúča aby štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru vynaložili čo najvyššiu snahu vypočuť či zistiť názory detí, ktoré sa ich rozhodli vyjadriť kolektívne.

11. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru by mali dieťa podporovať v slobodnom vytváraní názorov a mali by vytvoriť prostredie, v ktorom má dieťa možnosť uplatňovať svoje právo byť vypočuté.
12. Názory vyslovené deťmi môžu vnieť relevantné perspektívy a prispieť skúsenosťami a mali by byť zvažované pri rozhodovaní, tvorbe politik a príprave zákonov a/alebo opatrení a tiež pri ich hodnotení.
13. Tieto procesy sa zväčša označujú ako participácia. Výkon práva dieťaťa alebo detí na vypočutie je v tomto procese nesmierne dôležitým prvkom. Koncept participácie zdôrazňuje, že zapájanie detí by nemalo byť jednorazovým krokom, ale začiatkom intenzívnej výmeny medzi deťmi a dospelými v rámci vývoja politik, programov a opatrení vo všetkých relevantných kontextoch života detí.
14. V časti A (Právna analýza) všeobecného komentára sa Výbor zaoberá právom na vypočutie v prípade dieťaťa ako jednotlivca. V časti C (Implementácia práva na vypočutie v rôznych prostrediach a situáciách) Výbor rozoberá právo na vypočutie dieťaťa ako jednotlivca a detí ako skupiny.

A. Právna analýza

15. Článok 12 Dohovoru zakladá právo každého dieťaťa slobodne vyjadriť názor na všetky záležitosti, ktoré sa ho dotýkajú, a následného práva na riadne zváženie tohto názoru podľa veku dieťaťa a jeho úrovne vyspelosti. Toto právo ukladá jasný právny záväzok štátom, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru toto právo uznať a zaistiť jeho implementáciu vypočutím a riadnym zvážením názoru dieťaťa. Tento záväzok ukladá štátom, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, prihliadajúc na ich súdny systém toto právo buď priamo zaručiť alebo prijať či revidovať zákony tak, aby si toto právo mohlo dieťa plne uplatňovať.
16. Dieťa však má aj právo toto právo neuplatňovať. Pre dieťa je možnosť vyjadriť svoj názor možnosťou, no nie povinnosťou. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru musia zaistiť, aby dieťa dostalo všetky potrebné informácie a rady a rozhodlo sa správne a vo svojom najlepšom záujme.

17. Článok 12 ako všeobecný princíp vyžaduje aby sa štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru snažili zaistiť, aby sa ním výklad a implementácia všetkých práv zahrnutých v Dohovore riadili.³
18. Článok 12 dáva najavo, že dieťa je držiteľom práv, ktoré majú vplyv na jeho život, a nielen práv, ktoré sú odvodené od jeho zraniteľnosti (ochrana) alebo závislosti na dospelých (starostlivosť).⁴ Dohovor vníma dieťa ako subjekt, na ktoré sa tieto práva vzťahujú, pričom má takmer univerzálna ratifikácia tohto medzinárodného nástroja štátmi, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru zvýrazniť postavenie dieťaťa, čo je v článku 12 jasne vyjadrené.

1. Analýza znenia článku 12

(a) Odsek 1 článku 12

(i) „zabezpečia“

19. Článok 12, odsek 1, uvádza, že štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru „zaistia“ právo dieťaťa voľne vyjadriť svoje názory. „Zabezpečia“ je právnický termín zvláštnej sily, ktorý štátom, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru nenecháva voľnosť rozhodnúť sa podľa vlastného uváženia. Na základe toho majú štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru silný záväzok vykonať vhodné opatrenia na plnú implementáciu tohto práva pre všetky deti. Tento záväzok obsahuje dva prvky s cieľom zaistiť, aby boli zavedené mechanizmy na získanie názorov detí vo všetkých veciach, ktoré sa ich dotýkajú, a na ich riadne zváženie.

(ii) „Ktoré je schopné formulovať vlastné názory,,

20. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru zaistia právo byť vypočuté každému dieťaťu „ktoré je schopné formulovať vlastné názory“. Túto frázu nie je potrebné vnímať ako obmedzenie, lež ako záväzok pre štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru čo do najvyššej možnej miery zhodnotiť schopnosť dieťaťa vytvoriť si vlastné názory. To znamená, že štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru nemôžu stavať na predpoklade, že dieťa je neschopné vytvoriť si vlastné názory. Práve naopak, štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru by mali predpokladať, že dieťa je schopné vytvoriť si vlastné názory a uznať, že má tiež právo ich vyjadriť a že nie je úlohou dieťaťa vopred túto svoju schopnosť dokázať.

³ Vid' všeobecnú pripomienku Výboru č. 5 (2003) o všeobecných opatreniach pre implementáciu Dohovoru o právach dieťaťa (CRC/GC/2003/5).

⁴Dohovor je často spomínaný na základe troch "p": poskytovania protekcie (v zmysle ochrany) a participácie.

21. Výbor zdôrazňuje, že článok 12 neurčuje vekovú hranicu na uplatňovanie práva dieťaťa vyjadriť svoje názory, a štátom, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru neodporúča stanoviť vekové hranice či už v zákone alebo v praxi, ktoré by obmedzovali právo dieťaťa slobodne sa vyjadrovať o všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú. V tomto ohľade Výbor zdôrazňuje nasledujúce:

- Po prvé, vo svojich odporúčaniach nasledujúcich po dni všeobecnej diskusie o implementácii detských práv v ranom detstve v roku 2004, Výbor zdôrazňuje, že koncept dieťaťa ako držiteľa práv je „... zakotvený v každodennom živote dieťaťa od jeho počiatočného štádia“.⁵ Výskum dokázal, že dieťa je schopné vytvárať si názory od útleho veku, aj keď ešte možno nie je schopné ich slovne vyjadriť.⁶ Následkom toho plná implementácia článku 12 vyžaduje uznanie a rešpektovanie neverbálnych foriem komunikácie vrátane hry, reči tela, mimiky, kresieb a malieb, prostredníctvom ktorých malé dieťa dokáže prejavovať pochopenie, výber, či preferencie;
- Po druhé, nie je nutné aby dieťa plne rozumelo všetkých aspektom záležitosti, ktorá sa ho týka, ale aby ju chápalo dostatočne na to, aby bolo schopné vytvoriť si na ňu názor;
- Po tretie, štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru sú tiež povinné zaistiť implementáciu tohto práva u detí, ktoré sa pri snahe o vypočutie ich názoru stretávajú s ťažkosťami. Napríklad postihnutým deťom je potrebné poskytnúť a umožniť im používať formu komunikácie potrebnú na to, aby im bolo vyjadrenie ich názoru uľahčené. Je potrebná značná snaha uznať právo na vyjadrenie názoru detí menšín, pôvodného obyvateľstva, detí migrantov a iných detí, ktoré nehovoria jazykom väčšiny;
- Napokon, štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru si musia uvedomovať potenciálne negatívne dôsledky neuváženého výkonu tohto práva, obzvlášť v prípadoch týkajúcich sa veľmi malých detí, alebo prípadoch, kedy sa dieťa stalo obeťou trestného činu, sexuálneho zneužitia, násillia, alebo inej formy zlého zaobchádzania. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru musia zaviesť všetky nutné opatrenia na to, aby zaistili plné uplatňovanie práva na vypočutie s cieľom zabezpečiť plnú ochranu dieťaťa.

(iii) „Právo slobodne sa vyjadrovať“

⁵ CRC/C/GC/7/Rev.1, para. 14.

⁶ Cf. Lansdown G., „Rozvíjajúce sa schopnosti dieťaťa“, Innocenti Research Centre, UNICEF/Zachráňme deti, Florence (2005).

22. Dieťa má právo „slobodne sa vyjadrovať“. „Slobodne“ znamená, že dieťa môže vyjadriť názor bez tlaku a môže sa rozhodnúť, či si praje alebo nepraje toto právo byť vypočuté uplatniť. „Slobodne“ tiež znamená, že dieťa nesmie byť do rozhodnutia vmanipulované, ani vystavené nevhodnému vplyvu či tlaku. „Slobodne“ sa ďalej vnútorne spája s „vlastnou“ perspektívou dieťaťa: dieťa má právo vyjadriť svoje vlastné názory a nie názory iných.
23. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru musia zabezpečiť vhodné podmienky na vyjadrenie názorov, ktoré zodpovedajú individuálnej a sociálnej situácii dieťaťa a vhodné prostredie, v ktorom sa dieťa pri vyjadrovaní vlastných postojov cíti rešpektované a bezpečné.
24. Výbor zdôrazňuje, že dieťa by nemalo byť vypočúvané častejšie, než je nutné, obzvlášť pri vyšetovaní citlivých udalostí. „Vypočúvanie“ dieťaťa je zložitý proces, ktorý na dieťa môže mať traumatizujúci vplyv.
25. Realizácia práva dieťaťa vyjadriť vlastný názor vyžaduje, aby bolo dieťa informované o záležitostiach, možnostiach, možných rozhodnutiach a ich dôsledkoch osobami, ktoré sú za vypočutie dieťaťa zodpovedné, jeho rodičmi alebo právnyimi zástupcami. Dieťa tiež musí byť informované o podmienkach v akých sa od neho bude žiadať, aby vlastný názor vyjadrilo. Právo na informácie je nevyhnutné, pretože je predpokladom uvedomelých rozhodnutí dieťaťa.

(iv) „vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú“

26. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru musia zabezpečiť, aby bolo dieťa schopné vyjadriť svoje názory „vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú“. To predstavuje druhú kvalifikáciu tohto práva: dieťa musí byť vypočuté, ak sa ho diskutovaná záležitosť týka. Táto základná podmienka musí byť všeobecne plnená a chápaná.
27. Otvorená pracovná skupina založená Výborom pre ľudské práva, ktorý vypracoval znenie Dohovoru, odmietla návrh zdefinovať tieto záležitosti vypracovaním zoznamu, ktorý by obmedzoval posudzovanie názoru dieťaťa či detí. Namiesto toho sa rozhodlo, že právo dieťaťa byť vypočuté by sa malo vzťahovať na „všetky záležitosti, ktoré sa dieťaťa dotýkajú“. Výbor má obavy, že sa deťom právo byť vypočuté často odopiera aj v prípadoch, kedy je očividné, že sa ich predmetná záležitosť týka a sú schopné vyjadriť na danú záležitosť vlastný názor. Zatiaľ čo Výbor podporuje zdefinovanie „záležitostí“ zoširoka tak, aby obsiahlo aj otázky, ktoré nie sú v Dohovore explicitne uvedené, uznáva slovné spojenie „ktoré sa dieťaťa týkajú“, ktoré bolo dodatočne pridané s cieľom ujasniť, že zámerom tu nebol žiaden všeobecný politický mandát. V praxi sa však, vrátane Svetového samitu pre deti, ukazuje, že výklad záležitostí, ktoré sa dieťaťa

a detí týkajú zoširoka napomáha zahrňaniu detí do sociálnych procesov ich komunity a spoločnosti. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru by teda mali dôkladne načúvať názorom detí všade tam, kde by pohľad z ich perspektívy pomohol skvalitniť riešenia.

(v) „Pričom sa názorom detí musí venovať náležitá pozornosť na základe ich veku a úrovne vyspelosti“

28. Názory dieťaťa sa musí venovať „náležitá pozornosť na základe ich veku a úrovne vyspelosti“. Toto slovné spojenie odkazuje na schopnosť dieťaťa, ktorú je potrebné posúdiť na to, aby bolo možné jeho názory zodpovedajúco zvážiť, alebo aby mu bolo možné vysvetliť, akým spôsobom jeho názory ovplyvnili výsledok procesu. Článok 12 stanovuje, že načúvať dieťaťu jednoducho nestačí: názory dieťaťa je potrebné aj náležite zvážiť, ak si je ich dieťa schopné samo vytvoriť.
29. Tým, že požaduje, aby sa názory detí náležite zvážili na základe ich veku a úrovne ich vyspelosti článok 12 zároveň objasňuje, že vek samotný nemôže určovať hodnotu názorov dieťaťa. Úroveň chápania dieťaťa nie je vždy priamo úmerná jeho veku. Výskum dokázal, že informácie, skúsenosti, prostredie, sociálne a kultúrne očakávania a úroveň podpory prispievajú k rozvoju schopnosti dieťaťa vytvoriť si názor. Z tohto dôvodu je názory dieťaťa potrebné posudzovať individuálne, zhodnotením každého prípadu.
30. Vyspelosť sa vzťahuje na schopnosť chápať a zhodnotiť implikácie určitej záležitosti, a preto musí byť posudzovaná pri určovaní individuálnej kapacity dieťaťa. Úroveň vyspelosti sa definuje ťažko; v kontexte článku 12 je to kapacita dieťaťa vyjadriť názor na vec primeraným a nezávislým spôsobom. Zvážiť je nutné aj vplyv záležitosti na dieťa. Čím väčší je vplyv výsledku na život dieťaťa, tým relevantnejšie je náležité zhodnotenie stupňa vyspelosti dieťaťa.
31. Je tiež potrebné zaoberať sa otázkou rozvoja schopností dieťaťa i vedeniu a usmerňovaní dieťaťa zo strany rodičov. (viď odsek 84 v časti C nižšie)

(b) Odsek 2 článku 12

(i) Právo „byť vypočuté v každom súdnom alebo správnom konaní, ktoré sa ho týka“

32. Článok 12 odsek 2 uvádza, že možnosť vypočutia musí byť poskytnutá obzvlášť „v akomkoľvek súdnom alebo správnom konaní, ktoré sa dieťaťa týkajú“. Výbor zdôrazňuje, že sa toto ustanovenie vzťahuje bez obmedzenia na všetky relevantné súdne konania, ktoré sa dieťaťa týkajú, vrátane napríklad rozluky rodičov, zverenia do opatrovníctva, náhradnej starostlivosti a adopcie, na deti, ktoré majú konflikt so zákonom, deti, ktoré sú obeťami fyzického alebo

psychického násilia, sexuálneho zneužívania či iných zločinov, poskytovania zdravotnej starostlivosti, sociálneho zabezpečenia, na deti bez sprievodu, detských žiadateľov o azyl alebo utečencov, a na obeť ozbrojených konfliktov a iných mimoriadnych okolností. Bežné správne konania zahŕňajú napríklad rozhodnutia týkajúce sa vzdelávania dieťaťa, jeho zdravia, prostredia, životných podmienok, alebo ochrany. Oba typy pojednávania môžu zahŕňať alternatívne mechanizmy riešenia sporov ako je mediácia a zmierovacie konanie.

33. Právo na vypočutie sa vzťahuje na pojednávanie, ktoré iniciuje dieťa, ako sú sťažnosti namietajúce zlé zaobchádzanie a odvolania proti vylúčeniu zo školy, ako aj na konania iniciované inými osobami, ktoré sa ale dieťaťa týkajú, ako je napríklad rozluka rodičov či adopcia. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru sú podporované v tom, aby zavádzali legislatívne opatrenia, ktoré si vyžadujú, aby osoby vydávajúce rozhodnutia v rámci súdnych alebo správnych konaní ozrejmovali rozsah posudzovania názorov dieťaťa a dôsledkov, ktoré z toho pre dieťa vyplývajú.
34. Dieťa nie je možné efektívne vypočuť v prostredí, ktoré je zastrašujúce, nepriateľské, necitlivé a nevyhovujúce jeho veku. Pojednávanie musí byť pre dieťa dostupné a zároveň vhodné. Zvláštnu pozornosť je potrebné venovať poskytovaniu a podávaniu informácií spôsobom, ktorý je pre dieťa vhodný, poskytovaniu adekvátnej podpory sebaobhajoby, riadne vyškolenému personálu, výzoru súdnych siení, oblečeniu sudcov a právnikov, tomu, čo dieťa okolo seba vidí, a oddeleným čakárňam.

(ii) „Bud' priamo, alebo prostredníctvom zástupcu alebo príslušného orgánu“

35. Po tom, čo sa dieťa rozhodlo, že chce byť vypočuté, sa bude musieť rozhodnúť, ako bude vypočuté: „bud' priamo, alebo prostredníctvom zástupcu alebo príslušného orgánu.“ Výbor odporúča, aby vždy, keď je to možné, dostalo dieťa možnosť byť vypočuté v akomkoľvek konaní priamo.
36. Zástupcom môže byť rodič/rodičia, právnik, alebo iná osoba (okrem iného aj sociálny pracovník). Je však potrebné zdôrazniť, že v mnohých prípadoch (občianskych, trestných či správnych) existuje riziko konfliktu záujmov medzi dieťaťom a jeho prirodzeným zástupcom (rodičom/rodičmi). Ak vypočúvanie dieťaťa prebieha prostredníctvom zástupcu, je nesmierne dôležité, aby boli názory dieťaťa zástupcom správne pretlmočené osobe, ktorá vo veci rozhoduje. Metódu, ktorá sa použije, by malo vybrať dieťa (alebo v potrebných prípadoch zodpovedný orgán) na základe jeho konkrétnej situácie. Zástupcovia musia dostatočne poznať a chápať rôzne aspekty procesu rozhodovania a musia mať skúsenosti s prácou s deťmi.

37. Zástupca si musí uvedomovať, že zastupuje výlučne záujmy dieťaťa a nie záujmy iných osôb (rodiča/rodičov), inštitúcií či orgánov (napr. bytového domu, správy či spoločnosti). Je potrebné vypracovať pravidlá správania sa zástupcov poverených zastupovaním názorov dieťaťa.

(iii) „Spôsobom, ktorý je v súlade s pravidlami vnútroštátneho zákonodarstva“

38. Možnosť zastupovania musí byť „v súlade s pravidlami vnútroštátneho zákonodarstva“. Toto spojenie sa nemá vykladať ako povolenie využívať procesnú legislatívu, ktorá obmedzuje alebo zabraňuje uplatňovaniu tohto základného práva. Práve naopak, štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru sú podporované v tom, aby konali v súlade so základnými pravidlami spravodlivého procesu, ako je právo na obhajobu alebo právo nazrieť do vlastného spisu.

39. V prípade nedodržavania pravidiel konania je možné rozhodnutie súdu alebo správneho orgánu napadnúť, zvrátiť, substituovať alebo vrátiť na ďalšie posúdenie.

2. Kroky implementácie práva dieťaťa byť vypočuté

40. Implementácia dvoch odsekov článku 12 vyžaduje podniknutie piatich krokov s cieľom efektívnej realizácie práva dieťaťa byť vypočuté vždy, ak sa ich záležitosť týka alebo ak je dieťa prizvané, aby vyjadrilo svoj názor v rámci formálneho konania ako aj za iných okolností. Tieto požiadavky sa musia uplatňovať spôsobom, ktorý je v danom kontexte vhodný.

(a) Príprava

41. Osoby zodpovedné za vypočúvanie dieťaťa musia zaistiť, aby bolo dieťa informované o práve vyjadriť vlastný názor vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho týkajú, obzvlášť v rámci akýchkoľvek súdnych či správnych rozhodovacích postupov, ako aj o vplyve vyjadrených názorov na ich výsledok. Dieťa ďalej musí dostať informácie o možnosti komunikovať buď priamo alebo prostredníctvom zástupcu. Musí si byť vedomé možných dôsledkov takejto voľby. Osoba, ktorá vo veci rozhoduje, musí dieťa pred vypočúvaním adekvátne pripraviť a vysvetliť mu ako, kedy, a kde sa vypočúvanie uskutoční a kto sa na ňom zúčastní, a do úvahy pritom vziať názor dieťaťa aj v tomto ohľade.

(b) Vypočúvanie

42. Kontext, v akom si dieťa uplatní právo na vypočutie musí byť podnecujúci a povzbudzujúci, aby si dieťa bolo isté, že dospelý, ktorý je jeho vypočúvaním poverený, je ochotný mu načúvať a vážne posúdiť to, čo sa mu dieťa rozhodlo komunikovať. Osobou, ktorá vypočuje názory dieťaťa, môže byť dospelá osoba zapojená do záležitosti, ktorá sa dieťaťa týka (napr. učiteľ, sociálny pracovník

alebo opatrovník), osoba poverená rozhodovaním v rámci inštitúcie (napr. riaditeľ, správca alebo sudca), alebo odborník (napr. psychológ alebo lekár).

43. Skúsenosti poukazujú na to, že situácia by mala mať formát rozhovoru a nie jednostranného vyšetrovania. Dieťa by nemalo byť vypočuté priamo pred súdom, ale radšej v dôverných podmienkach.

(c) Zhodnotenie schopností dieťaťa

44. Názory dieťaťa je potrebné brať vážne, ak analýza konkrétneho prípadu ukáže, že je dieťa schopné vytvoriť si vlastné názory. Ak je dieťa schopné vytvoriť si vlastný názor rozumným a nezávislým spôsobom, musí osoba, ktorá vo veci rozhoduje, považovať názory dieťaťa za významný faktor pri jej riešení. Pri hodnotení schopností dieťaťa je potrebné vyvinúť dobrú prax.

(d) Informácie o riadnom zvážení názorov dieťaťa (spätná väzba)

45. Keďže dieťa má právo na to, aby sa jeho názorom prikladala náležitá váha, osoba, ktorá vo veci rozhoduje, musí dieťa informovať o výsledku procesu a vysvetliť mu, ako boli jeho názory zvážené. Spätná väzba je zárukou, že vypočutie názorov dieťaťa nebude len formalitou, ale že jeho názory budú brané vážne. Informácie môžu dieťa primäť, aby trvalo na rozhodnutí, súhlasilo s ním, alebo podalo iný návrh alebo v prípade súdneho alebo správneho konania podalo odvolanie alebo sťažnosť.

(e) Sťažnosti, opravné prostriedky a odškodnenie

46. Je potrebná legislatíva, ktorá by poskytovala deťom možnosti podávania sťažností a využívania opravných prostriedkov v prípade, že bolo ich právo na vypočutie a riadne zváženie ich názorov ignorované alebo porušené.⁷ Deti by mali mať možnosť obrátiť sa na verejného ochrancu práv alebo osobu s porovnateľnou úlohou vo všetkých inštitúciách zaoberajúcich sa deťmi, okrem iného na školách a v denných centrách, a vyjadriť svoje sťažnosti. Deti by mali vedieť, kto sú tieto osoby a ako sa na nich obrátiť. V prípade rodinných konfliktov týkajúcich sa posudzovania názorov detí by malo dieťa mať možnosť obrátiť sa na osobu pracujúcu v službách pre deti a mládež v rámci komunity.

47. V prípade porušenia práva dieťaťa na vypočutie v súvislosti so súdnym alebo správnym konaním (článok 12, odsek 2), musí mať dieťa prístup k odvolacím postupom a postupom podávania

⁷ Vid' všeobecnú pripomienku Výboru č. 5 (2003) o všeobecných opatreniach pre implementáciu Dohovoru o právach dieťaťa, odsek 24.

sťažností a žiadostí o nápravu pri porušovaní práv. Postupy podávania sťažností musia poskytovať spoľahlivé mechanizmy na zaistenie toho, aby si deti mohli byť isté, že ich využitie ich nevystaví riziku násillia alebo trestu.

3. Závazky štátov, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru

(a) Kľúčové záväzky štátov, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru

48. Právo dieťaťa byť vypočuté ukladá štátom, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, záväzok revidovať alebo pozmeniť ich legislatívu s cieľom zaviesť mechanizmy poskytujúce deťom prístup k vhodným informáciám a adekvátnej podpore, ak je to potrebné k spätnej väzbe týkajúcej sa náležitého zváženia ich názorov, a postupov podávania sťažností, nápravy a opravných prostriedkov alebo odškodnenia.
49. S cieľom plniť si tieto záväzky by mali štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru prijať nasledujúce stratégie:
- revidovať a stiahnuť reštriktívne vyhlásenia a výhrady k článku 12;
 - založiť nezávislé inštitúcie zaoberajúce sa ľudskými právami, ako sú detskí ombudsmani alebo komisári so širokým mandátom týkajúcim sa ochrany detských práv;⁸
 - poskytovať školenia k článku 12 a jeho uplatňovaniu v praxi pre všetkých, ktorí vo svojej profesii pracujú s deťmi a pre deti, vrátane právnikov, sudcov, policajtov, sociálnych pracovníkov, komunitných pracovníkov, psychológov, opatrovníkov/ošetrovateľov/vychovávateľov, pracovníkov inštitúcií alebo väzníc, učiteľov na všetkých úrovniach vzdelávacieho systému, lekárov, sestričiek a iných zdravotníkov, štátnych úradníkov a verejných činiteľov, azylových dôstojníkov a tradičných lídrov;
 - zaistiť vhodné podmienky na podporovanie a povzbudzovanie detí k vyjadrovaniu názorov a zaistiť, aby sa týmto názorom prikladala náležitá váha, a to prostredníctvom nariadení a opatrení pevne zakotvenými v zákonoch a kódexoch inštitúcií a zaistiť, aby boli pravidelne vyhodnocované z hľadiska ich účinnosti;
 - bojovať s negatívnymi postojmi, ktoré bránia plnej realizácii práva dieťaťa byť vypočuté, prostredníctvom verejných kampaní, zahrnutím mienkotvorných osobností a médií, a zmeniť rozšírené zaužívané predstavy o deťoch.

⁸ Vid' všeobecnú pripomienku Výboru č. 2 (2002) o úlohe nezávislých inštitúcií na ochranu ľudských práv.

(b) Špecifické záväzky týkajúce sa súdnych a správnych konaní

(i) Právo dieťaťa byť vypočuté v rámci občianskeho súdneho konania

50. Hlavné záležitosti, pri ktorých je nutné dieťa vypočuť sú podrobne opísané nižšie:

Rozvod a rozluka

51. V prípade rozvodu alebo rozluky sú deti, ktoré zo vzťahu vzišli, rozhodnutím súdu jednoznačne ovplyvnené. Otázky výživného pre dieťa ako aj zverenia do opatery a prístupu k deťom určí sudca buď na pojednávaní alebo prostredníctvom priamej mediácie riadenej súdom. Mnoho jurisdikcií už v zákonoch v otázke zrušenia manželstva zahrnulo ustanovenie, podľa ktorého musí sudca zvažovať predovšetkým „najlepší záujem dieťaťa“.

52. Z tohto dôvodu všetka legislatíva týkajúca sa rozluky a rozvodu musí obsahovať právo dieťaťa byť vypočuté osobami, ktoré vo veci rozhodujú ako aj v rámci procesov mediácie. Niektoré jurisdikcie, či už ako nástroje politik alebo legislatívy uprednostňujú určenie veku, od ktorého je dieťa považované za schopné vyjadriť vlastné názory. Dohovor však očakáva, že sa táto otázka bude riešiť individuálne v každom prípade, keďže sa týka veku a úrovne vyspelosti, a z tohto dôvodu vyžaduje individuálne zhodnotenie schopností dieťaťa.

Oddelenie od rodičov a náhradná starostlivosť

53. Kedykoľvek dôjde k rozhodnutiu o odobratí dieťaťa z rodiny z dôvodu jeho zneužívania alebo zanedbávania v rodinnom prostredí, je potrebné posúdiť názor samotného dieťaťa, aby bolo možné určiť jeho najlepší záujem. Intervenciu je možné začať na základe sťažnosti dieťaťa, iného člena rodiny, alebo člena spoločenstva namietajúcej zneužívanie alebo zanedbávanie v rodine.

54. Skúsenosti Výboru hovoria o tom, že právo dieťaťa byť vypočuté štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, nie vždy zohľadňujú. Výbor štátom, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru odporúča zabezpečiť prostredníctvom legislatívy, nariadení a smerníc aby sa názory dieťaťa vypočuli a zvážili, vrátane rozhodnutí o zverení do náhradnej alebo ústavnej starostlivosti, vypracovávaní a revízií plánov poskytovania starostlivosti a návštev spolu s rodičmi a rodinou.

Adopcia a kafala v islamskom práve

55. V prípade, že má byť dieťa poskytnuté na adopciu alebo *kafalu* v islamskom práve a nakoniec bude adoptované alebo bude predmetom *kafaly*, je nesmierne dôležité ho vypočuť. Takýto proces

je nutný aj v prípade, že dieťa adoptujú náhradní rodičia alebo sa dostane do pestúnskej rodiny, a dokonca aj keď dieťa a adoptívni rodičia už spolu určitý čas žijú.

56. Článok 21 Dohovoru uvádza, že pozornosť je v prvom rade potrebné venovať najlepšiemu záujmu dieťaťa. Pri rozhodnutiach o adoptcii, *kafale* alebo inom umiestnení nie je „najlepší záujem“ dieťaťa možné definovať bez zváženia názorov dieťaťa samotného. Výbor vyzýva všetky štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, aby dieťa ak je to možné informovali o následkoch adoptcie, *kafaly* alebo iného umiestnenia, a aby prostredníctvom legislatív zaistili, že budú názory dieťaťa vypočuté.

(ii) Právo dieťaťa byť vypočuté v rámci trestného súdneho konania

57. V trestnom konaní je potrebné právo dieťaťa slobodne vyjadriť názor o všetkých záležitostiach, ktoré sa ho týkajú plne rešpektovať a implementovať v každom štádiu procesu súdneho procesu s mladistvým.⁹

Mladistvý páchatel'

58. Článok 12 odsek 2 dohovoru vyžaduje, aby právo byť vypočuté malo tiež dieťa, ktoré údajne porušilo trestný zákon, alebo je z jeho porušenia obvinené či uznané vinným. Toto právo sa musí plne rešpektovať počas všetkých štádií súdneho procesu od predbežného konania, v ktorom má dieťa právo mlčať, po právo byť vypočuté políciou, prokurátorom a vyšetrojúcim sudcom. Vztahuje sa tiež na všetky štádiá adjudikácie a dispozície, ako aj implementácie uložených opatrení.

59. V prípade odklonu od súdneho konania, vrátane mediácie, musí dostať dieťa možnosť dať slobodný a dobrovoľný súhlas a musí dostať možnosť získať právne a iné poradenstvo a pomoc pri určovaní primeranosti a vhodnosti navrhovaného odklonu od súdneho konania.

60. Aby sa mohlo efektívne podieľať na konaní, každé dieťa musí byť ihneď priamo informované o obvineniach voči jeho osobe v jazyku, ktorému rozumie, ako aj o postupoch súdneho procesu s mladistvým a možných opatreniach, ku ktorým môže súd pristúpiť. Konanie by malo byť vedené v atmosfére, ktorá dieťaťu umožní zúčastniť sa a voľne sa vyjadrovať.

⁹ Vid' všeobecnú pripomienku Výboru č. 10 (2007) o právach detí v súdnych procesoch s mladistvými (CRC/C/GC/10).

61. Súdne a iné vypočúvania dieťaťa, ktoré porušilo zákon, by sa mali odohrávať za zavretými dverami. Výnimky z tohto pravidla by mali byť veľmi obmedzené, jasne opísané v štátnej legislatíve, a mali by sa riadiť najlepším záujmom dieťaťa.

Detská obeť a detský svedok

62. Detská obeť a detský svedok trestného činu musí dostať možnosť plne uplatniť svoje právo slobodne vyjadriť názor v súlade uznesením Hospodárskej a sociálnej rady OSN 2005/20, „Usmernenia k súdnej praxi vo veciach týkajúcich sa detských obetí a svedkov trestných činov“.¹⁰

63. To predovšetkým znamená, že je potrebné vynaložiť všetku snahu a zabezpečiť, aby detská obeť a/alebo svedok, s ktorým sa konzultuje o relevantných záležitostiach s ohľadom na jeho účasť na prípade, ktorý sa vyšetroje, mohla slobodne a svojim spôsobom vyjadriť názory a obavy týkajúce sa jeho účasti na súdnom procese.

64. Právo detskej obete a svedka sa spája aj s právom dostať informácie o veciach ako je dostupnosť zdravotníckych, psychologických a sociálnych služieb, úloha detskej obete a/alebo svedka, spôsobov vedenia „výsluchu“, existujúcich zavedených podporných mechanizmov, ktoré má dieťa k dispozícii pri podávaní sťažnosti a počas účasti na vyšetrovaní a súdnom konaní, špecifických miestach a časoch vypočúvania, dostupnosti ochranných opatrení, možnostiach získania odškodného a podmienkach odvolania.

(iii) Právo dieťaťa byť vypočuté v správnom konaní

65. Všetky štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru by mali vyvinúť administratívne postupy v legislatíve, ktoré by odrážali požiadavky článku 12 a zaistili právo dieťaťa byť vypočuté spolu s ostatnými procesnými právami vrátane práva na zverejnenie relevantných záznamov, správy z vypočúvania, a práva na zastúpenie rodičmi či inými osobami.

66. Deti bývajú častejšie účastníkmi správnych konaní než súdnych konaní, keďže správne konania sú menej formálne, flexibilnejšie a relatívne jednoducho stanoviteľné zákonmi a nariadeniami. Konania misia byť vedené deťom prispôbeným a dostupným spôsobom.

¹⁰ Uznesenie hospodárskej a sociálnej rady OSN 2005/20, obzvlášť články 8, 19 a 20, dostupné na: www.un.org/ecosoc/docs/2005/Resolution%202005-20.pdf

67. Špecifické príklady správnych konaní relevantné pre deti zahŕňajú mechanizmy na riešenie problémov s disciplínou na školách (napr. odklady a vylúčenia), zamietnutí vydania vysvedčení, a záležitostí týkajúcich sa prospechu, disciplinárnych opatrení a zamietnutých privilégií v zariadeniach na zadržanie mladistvých, žiadostí o azyl od detí bez sprievodu, a žiadostí o vydanie vodičského preukazu. V týchto záležitostiach má byť dieťaťu poskytnuté právo byť vypočuté a uplatniť iné práva „v súlade s procesnými pravidlami štátneho zákonodarstva“.

B. Právo na vypočutie a jeho prepojenie s ostatnými ustanoveniami Dohovoru

68. Článok 12 je ako všeobecný princíp prepojený s ostatnými všeobecnými princípmi Dohovoru, ako je článok 2 (nediskriminácia), článok 6 (právo na život, zachovanie života a rozvoj) a obzvlášť vzájomne súvisí s článkom 3 (primárne posúdenia najlepšieho záujmu dieťaťa). Tento článok tiež úzko súvisí s článkami vzťahujúcimi sa na občianske práva a slobody, obzvlášť s článkom 13 (právo na slobodu prejavu) a článkom 17 (právo na informácie). Ďalej článok 12 súvisí so všetkými ostatnými článkami Dohovoru, ktoré nemôžu byť plne implementované, ak nie je dieťa rešpektované ako subjekt s vlastnými názormi a právami zakotvenými v príslušných článkoch a ich implementácii.

69. Súvis článku 12 s článkom 5 (rozvoj schopností dieťaťa a vhodné vedenie a usmerňovanie dieťaťa rodičmi, vid' odsek 84 tohto komentára) má zvláštny význam, keďže je nesmierne dôležité, aby vedenie rodičmi počítalo s rozvíjajúcimi sa schopnosťami dieťaťa.

1. Články 12 a 3

70. Účelom článku 3 je zaistiť, aby sa pri všetkých aktivitách týkajúcich sa detí vykonávaných verejnými či súkromnými inštitúciami sociálneho zabezpečenia, súdmi, správnymi alebo legislatívnymi orgánmi, v prvom rade prihliadlo na najlepší záujem dieťaťa. To znamená, že každá aktivita vykonávaná v mene dieťaťa musí rešpektovať jeho najlepší záujem. Najlepší záujem dieťaťa je podobný procesnému právu, ktoré štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru zaväzuje zavádzať do procesu vykonávania aktivít kroky, ktoré zaistia náležité posúdenie najlepšieho záujmu dieťaťa. Dohovor zaväzuje štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru zaistiť, aby osoby zodpovedné za dané aktivity vypočuli dieťa tak ako je uvedené v článku 12. Tento krok je povinný.

71. Najlepší záujem dieťaťa zistený po rozhovore s dieťaťom nie je jediným faktorom, ktorý je potrebné pri aktivitách vykonávaných inštitúciami, orgánmi a správou brať do úvahy. Je však nesmierne dôležitý, ako sú aj názory dieťaťa samotného.

72. Článok 3 je venovaný individuálnym prípadom, no explicitne tiež vyžaduje, aby sa tiež pri všetkých aktivitách týkajúcich sa detí do úvahy bral najlepší záujem detí ako skupiny. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru majú v dôsledku toho pri identifikovaní najlepšieho záujmu dieťaťa záväzok do úvahy brať nielen individuálnu situáciu každého dieťaťa, ale aj záujmy detí ako skupiny. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru musia ďalej preskúmať aktivity súkromných a verejných inštitúcií, orgánov i legislatívnych orgánov. Rozšírenie záväzku na „legislatívne orgány“ jasne naznačuje, že každý zákon, nariadenie alebo pravidlo, ktoré sa detí týka sa musí riadiť kritériom „najlepšieho záujmu“.
73. Nie je pochyb, že najlepší záujem detí definovaných ako skupiny je potrebné určiť rovnakým spôsobom, akým sa zvažujú individuálne záujmy. V prípade, že je ohrozený najlepší záujem veľkej skupiny detí, by mali vedúci inštitúcií, orgánov a vládnych orgánov poskytnúť možnosti na vypočutie dotknutých detí s nedefinovaných skupín a ich názory náležite zvážiť pri plánovaní aktivít, vrátane legislatívnych rozhodnutí, ktoré sa detí priamo či nepriamo týkajú.
74. Nedochoádza tiež k žiadnemu napätiu medzi článkami 3 a 12, keďže úloha týchto dvoch hlavných princípov je komplementárna: jeden má za cieľ dosiahnuť čo najlepší záujem dieťaťa a druhý poskytuje metodológiu na dosiahnutie cieľa vypočutia buď dieťaťa alebo detí. Nie je vlastne možné správne uplatňovať článok článku 3 ak sa nerešpektujú časti článku 12. Rovnako článok 3 posilňuje fungovanie článku 12, a pomáha plniť nevyhnutnú úlohu detí vo všetkých rozhodnutiach, ktoré sa týkajú ich života.

2. Články 12, 2 a 6

75. Právo nebyť diskriminovaný je inherentným právom zaručovaným všetkými nástrojmi na ochranu ľudských práv vrátane Dohovoru o právach dieťaťa. Podľa článku 2 Dohovoru, má každé dieťa právo nebyť diskriminované pri uplatňovaní svojich práv vrátane práv uvedených v článku 12. Výbor zdôrazňuje, že štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru musia prijať adekvátne opatrenia s cieľom zaistiť, aby každé dieťa malo právo slobodne vyjadriť svoje názory a aby sa tieto názory brali do úvahy bez diskriminácie z dôvodu rasy, farby pleti, pohlavia, jazyka, náboženstva, politického či iného presvedčenia, národnosti či etnického alebo spoločenského pôvodu, majetku, postihnutia, narodenia či iného postavenia. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru riešia diskrimináciu, vrátane diskriminácie zraniteľných a marginalizovaných detí s cieľom zaistiť, aby bolo týmto deťom zaručené právo na vypočutie a možnosť zúčastniť sa všetkých záležitostí, ktoré sa ich týkajú rovnako ako ostatných detí.

76. Výbor so znepokojením poukazuje obzvlášť na to, že v niektorých spoločnostiach tradičné postoje a praktiky podkopávajú a závažne obmedzujú uplatňovanie tohto práva. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru podniknú adekvátne opatrenia na zvýšenie povedomia a poučenie spoločnosti o negatívnom dopade takýchto postojov a praktík a podporia zmeny postojov s cieľom dosiahnuť plnú implementáciu práv každého dieťaťa podľa Dohovoru.
77. Výbor vyzýva štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, aby venovali zvláštnu pozornosť právu dievčat na vypočutie, podporu, v prípade potreby na vyjadrenie názoru a právu na riadne zváženie tohto názoru, keďže rodové stereotypy a patriarchálne hodnoty v prípade dievčat podkopávajú a závažne obmedzujú uplatňovanie práva uvedeného v článku 12.
78. Výbor víta záväzok štátov, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, v článku 7 Dohovoru o právach postihnutých osôb, ktorého cieľom je zaistiť aby postihnuté deti dostali potrebnú pomoc a pomôcky na slobodné vyjadrenie vlastných názorov a aby boli ich názory riadne zvážené.
79. Článok 6 Dohovoru o právach dieťaťa uznáva, že každé dieťa má inherentné právo na život a štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, čo do najvyššej možnej miery zaistia prežitie a rozvoj dieťaťa. Výbor upozorňuje na dôležitosť presadzovania príležitostí na uplatňovanie práva dieťaťa byť vypočuté, keďže je zapájanie dieťaťa nástrojom stimulácie plného rozvoja osobnosti a rozvíjajúcich sa schopností dieťaťa v súlade s článkom 6 a s cieľmi vzdelávania zakotvenými v článku 29.

3. Články 12, 13 a 17

80. Článok 13 o práve na slobodu prejavu a článok 17 o prístupe k informáciám sú rozdujúcimi predpokladmi efektívneho uplatňovania práva na vypočutie. Tieto články ustanovujú, že sa na deti vzťahujú práva a spolu s článkom 12 presadzujú, aby bolo dieťa oprávnené uplatňovať toto právo vo vlastnom mene v súlade s jeho rozvíjajúcimi schopnosťami.
81. Právo na slobodu prejavu obsiahnuté v článku 13 sa často zamieňa s článkom 12. Avšak zatiaľ čo sú oba články navzájom silne prepojené, špecifikujú rôzne práva. Sloboda prejavu sa spája s právom na názor a jeho vyjadrenie a vyhľadávanie a prijímanie informácií prostredníctvom akýchkoľvek médií. Presadzuje právo dieťaťa nebyť obmedzované v názoroch, ktoré má a vyjadruje štátom, ktorý je zmluvnou stranou Dohovoru. Tento záväzok ako taký zaväzuje štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru zdržať sa zasahovania do vyjadrovania názorov alebo do prístupu k informáciám, a chrániť právo na prístup k prostriedkom komunikácie a verejného dialógu. Článok 12 sa však vzťahuje na právo vyjadriť názor obzvlášť na záležitosti týkajúce sa

dieťaťa a práva na zapojenie do aktivít a rozhodnutí, ktoré majú vplyv na jeho život. Článok 12 neukladá štátom, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru povinnosť zaviesť právny rámec a mechanizmy potrebné na uľahčenie aktívneho zapojenia dieťaťa do všetkých aktivít, ktoré sa ho týkajú ako aj do procesu rozhodovania a plniť si záväzok prikladať týmto názorom po ich vyjadrení náležitú váhu. Sloboda prejavu v článku 13 nevyžaduje takýto záväzok či reakciu od štátov, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru. Avšak vytvorenie prostredia plného rešpektu, v ktorom dieťa môže svoje názory vyjadriť v súlade s článkom 12 taktiež prispieva k vytváraniu schopností detí uplatňovať svoje právo na slobodu prejavu.

82. Napĺňanie práva dieťaťa na informácie v súlade s článkom 17 je do veľkej miery nevyhnutným predpokladom efektívnej realizácie práva na vyjadrenie názorov. Deti potrebujú prístup k informáciám primeraným ich veku a schopnostiam o všetkých záležitostiach, ktoré sa ich týkajú. To sa vzťahuje napríklad na informácie týkajúce sa ich práv, akýchkoľvek postupov v rámci konaní ktoré sa ich týkajú, štátnej legislatívy, nariadení a politík, miestnych služieb, ako aj postupov odvolania a podávania sťažností. V súlade s článkami 17 a 42 by mali štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru zahrnúť práva detí do školských osnov.
83. Výbor štátom, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru pripomína aj to, že sú médiá dôležitým prostriedkom na zvyšovanie povedomia verejnosti o práve detí na vyjadrenie vlastných názorov ako aj na poskytovanie príležitostí verejného vyjadrenia týchto názorov. Vyzýva rôzne formy médií aby venovali viac prostriedkov zapojeniu detí do rozvoja programov a vytváraniu príležitostí pre deti na vytváranie a vedenie mediálnych iniciatív v otázkach ich práv.¹¹

4. Články 12 a 5

84. Článok 5 Dohovoru uvádza, že štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru rešpektujú záväzky, práva a povinnosti rodičov, právnych zástupcov, alebo členov širšej rodiny alebo spoločenstva, ktorí majú podľa miestnych zvykov dieťa viesť a usmerňovať pri uplatňovaní jeho práv uznaných v Dohovore. Následkom toho má dieťa právo byť vedené a usmerňované, čo má kompenzovať nedostatok vedomostí, skúseností a chápania, ktoré sú ovplyvnené stupňom vývoja jeho schopností, ako sa uvádza v tomto článku. Čím viac dieťa vie, zažilo a chápe, tým viac musí rodič, právny zástupca alebo iná osoba právne zodpovedná za dieťa vedenie a usmerňovanie transformovať na pripomínanie a rady a neskôr na výmenu na rovnakej úrovni. K tejto transformácii nedôjde v určitom konkrétnom bode vo vývoji dieťaťa, no bude k nej dochádzať postupne popri podporovaní dieťaťa vo vyjadrovaní vlastných názorov.

¹¹ Deň všeobecnej diskusie o deťoch a médiách (1996): www.unhchr.ch/html/menu2/6/crc/doc/days/media.pdf

85. Táto požiadavka je podporovaná článkom 12 Dohovoru, ktorý uvádza, že názory dieťaťa je potrebné brať vážne od chvíle, kedy si je ich dieťa schopné samo vytvoriť. Inými slovami, postupne s nadobúdaním schopností sú deti oprávnené preberať zvyšujúcu sa zodpovednosť za riadenie záležitostí, ktoré sa ich týkajú.¹²

5. Článok 12 a implementácia práv detí vo všeobecnosti

86. Popri článkoch opísaných v predchádzajúcich odsekoch väčšina ostatných článkov Dohovoru vyžaduje a presadzuje zapájanie detí do záležitostí, ktoré sa ich týkajú. Na opísanie tohto mnohostranného zapojenia sa rozšíril pojem participácia. Nesporne je základným pilierom tohto zapájania článok 12, no požiadavka plánovania, práce a rozvoja po porade s deťmi sa vinie celým Dohovorom.

87. Implementačná prax sa stretáva s množstvom rôznych problémov v oblasti zdravotníctva, hospodárstva, vzdelávania alebo životného prostredia, ktoré sú záujmom dieťaťa nielen ako jednotlivca ale aj skupín detí a detí vo všeobecnosti. V dôsledku toho Výbor interpretuje participáciu zoširoka s cieľom zaviesť postupy nielen pre jednotlivé deti a jasne definované skupiny detí ale aj skupiny detí ako sú deti pôvodného obyvateľstva, postihnuté deti alebo deti ako také, ktoré sú priamo alebo nepriamo ovplyvnené sociálnymi, hospodárskymi alebo kultúrnymi podmienkami života spoločnosti.

88. Toto široké chápanie detskej participácie sa odráža vo výslednom dokumente prijatom počas dvadsiateho siedmeho osobitného zasadania Valného zhromaždenia s názvom „Svet vhodný pre deti“. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru prisľúbili, že budú „vytvárať a implementovať programy na propagáciu zmysluplnej participácie detí vrátane adolescentov v rozhodovacích procesoch, vrátane procesov v rodinách a na školách na miestnej i národnej úrovni“ (odsek 32, pododsek 1). Výbor uvádza vo svojom všeobecnom komentári č. 5 k všeobecným opatreniam implementácie Dohovoru o právach dieťaťa: „Je dôležité, aby vlády s deťmi rozvíjali priamy vzťah, a nielen vzťah sprostredkovaný mimovládnyimi organizáciami a inštitúciami zaoberajúcimi sa ľudskými právami.“¹³

¹² Všeobecná pripomienka č. 5 (2003) o všeobecných opatreniach pre implementáciu Dohovoru o právach dieťaťa.

¹³ Ibid., odsek 12.

C. Implementácia práva na vypočutie v rôznych prostrediach a situáciách

89. Právo dieťaťa byť vypočuté je nutné implementovať v rôznych prostrediach a situáciách, v ktorých deti vyrastajú, rozvíjajú a učia sa. V týchto prostrediach a situáciách existujú rôzne koncepty dieťaťa a jeho úlohy, ktoré môžu podporovať alebo potláčať zapájanie dieťaťa do každodenných záležitostí a závažných rozhodnutí. Sú dostupné rôzne spôsoby ovplyvňovania implementácie práva dieťaťa byť vypočuté, a štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru ich môžu využívať na podporu detskej participácie.

1. V rodine

90. Rodina, v ktorej deti môžu slobodne vyjadrovať názory a kde sú ich názory brané vážne od útleho veku predstavuje dôležitý model a je prípravou dieťaťa na uplatňovanie práva na vypočutie v rámci širšej spoločnosti. Takýto prístup k rodičovstvu pomáha podporovať individuálny rozvoj, zlepšovať rodinné vzťahy a podporovať socializáciu detí a zohráva preventívnu úlohu proti všetkým formám násilia doma a v rodine.

91. Dohovor uznáva práva a povinnosti rodičov alebo iných právnych zástupcov svoje deti vhodne viesť a usmerňovať (viď odsek 84 vyššie), no zdôrazňuje, že účelom toho je deťom umožniť uplatňovanie práv a vyžaduje, aby vedenie a usmerňovanie prebiehalo spôsobom prispôbeným rozvíjajúcim sa schopnostiam dieťaťa.

92. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru by mali prostredníctvom legislatívy a politiky podporovať rodičov, opatrovníkov a vychovávateľov v tom, aby deťom načúvali a brali ich názory vážne vo veciach, ktoré sa ich týkajú. Rodičom je tiež potrebné poradiť, aby svoje deti podporovali v uplatňovaní ich práva slobodne vyjadriť svoje názory a práva na riadne zváženie týchto názorov na všetkých úrovniach spoločnosti.

93. Za účelom podpory rozvoja prístupu k rodičovstvu, ktorý podporuje rešpektovanie práva dieťaťa na vypočutie Výbor odporúča, aby štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru propagovali výchovné programy zamerané na rodičov stavajúce na existujúcich pozitívnych modeloch správania a postojoch a rozširovaní informácií i právach detí a rodičov zakotvených v Dohovore.

94. Takéto programy by sa mali zaoberať:

- vzťahom medzi rodičmi a deťmi založenom na vzájomnej úcte;
- zapájaním detí do procesu rozhodovania;
- dôsledkami zvažovania názorov každého člena rodiny;

- pochopeniu, propagovaniu a rešpektovaniu rozvíjajúcich sa schopností dieťaťa;
- spôsobmi riešenia konfliktov v rodine.

95. Tieto programy musia posilniť princíp, na základe ktorého majú dievčatá a chlapci rovnaké právo vyjadriť svoje názory.

96. Média by mali zohrávať dôležitú úlohu v informovaní rodičov o tom, že participácia ich detí má vysokú hodnotu pre deti samotné, ich rodinu i celú spoločnosť.

2. V náhradnej starostlivosti

97. Je nutné zaviesť mechanizmy na zaistenie toho, aby deti vo všetkých formách náhradnej starostlivosti vrátane ústavnej starostlivosti mohli vyjadrovať svoje názory a aby tieto názory boli brané vážne v otázkach týkajúcich sa ich umiestnenia, pravidiel starostlivosti v náhradných rodinách alebo domovoch a v otázkach týkajúcich sa ich každodenného života. Mali by zahŕňať:

- legislatívu, ktorá by deťom zabezpečila právo na informácie o pláne umiestnenia, starostlivosti a/alebo liečby a zmysluplné príležitosti na vyjadrenie názorov a zabezpečila, aby boli tieto názory riadne zvažované počas celého procesu rozhodovania;
- legislatívu, ktorá by zabezpečila právo dieťaťa byť vypočuté a právo, aby jeho názory boli riadne zvažované pri rozvoji a zavádzaní služieb starostlivosti zameraných na deti;
- založenie kompetentnej monitorovacej inštitúcie, napríklad detského ombudsmana, komisára alebo inšpektora, ktorá by monitorovala súlad s pravidlami a nariadeniami, ktorými sa riadi poskytovanie starostlivosti, ochrany alebo liečby deťom v súlade so záväzkami podľa článku 3. Monitorovací orgán by mal mať mandát na nerušený vstup do obytných zariadení (vrátane zariadení pre deti, ktoré majú problémy so zákonom) kde by mohli vypočuť názory a obavy detí priamo a monitorovať mieru, do akej sa v tomto zariadení tieto názory vypočúvajú a zvažujú;
- zavedenie efektívnych mechanizmov, napríklad rady zastupujúcej deti, dievčatá aj chlapcov umiestnených v zariadeniach, s mandátom zúčastňovať sa na rozvoji a implementácii postupov a pravidiel tejto inštitúcie.

3. V zdravotníctve

98. Realizácia ustanovení Dohovoru vyžaduje rešpektovanie práva dieťaťa vyjadriť názory a podieľať sa na presadzovaní zdravého vývoja a blaha detí. To sa týka individuálnych rozhodnutí vo veciach zdravotnej starostlivosti, ako aj zapojenia detí do rozvoja politik a služieb v tejto oblasti.
99. Výbor rozpoznáva množstvo rozdielnych no navzájom prepojených záležitostí, ktoré je potrebné posúdiť ohľadne zapojenia detí do praktík a rozdrhnutí vo vzťahu jeho zdravotnej starostlivosti.
100. Deti, vrátane malých detí by mali byť zahrnuté do procesov rozhodovania spôsobom zodpovedajúcim ich rozvíjajúcim sa schopnostiam. Mali by im byť poskytnuté informácie o navrhovaných formách liečby a ich účinkoch a výsledkoch, a to tiež vo formách vhodných a dostupných aj postihnutým deťom.
101. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru potrebujú zaviesť legislatívu alebo nariadenia, ktoré zaistia, aby mali deti prístup k dôvernému lekárskeму poradenstvu bez súhlasu rodičov nezávisle od ich veku, v prípadoch, kedy je to potrebné z hľadiska bezpečnosti a blaha dieťaťa. Deti môžu takýto prístup potrebovať, napríklad ak doma zažívajú násilie alebo zneužívanie, alebo ak potrebujú informácie alebo služby týkajúce sa reprodukčného zdravia, alebo v prípade konfliktu medzi rodičmi a deťmi vo veci prístupu k službám zdravotnej starostlivosti. Právo na poradenstvo sa líši od práva poskytnúť informovaný súhlas a nemalo by byť podmienené vekovou hranicou.
102. Výbor v niektorých krajinách uvítal zavedenie vekovej hranice, pri ktorej sa právo na udelenie informovaného súhlasu prenáša na dieťa a podporuje štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru v zvažovaní zavedenia takejto legislatívy. Deti nad stanovenou vekovou hranicou sú teda oprávnené poskytnúť informovaný súhlas bez požiadavky individuálneho profesionálneho posúdenia ich schopnosti po konzultácii s nezávislým a kompetentným odborníkom. Avšak Výbor silne odporúča aby štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru zaistili, aby v prípadoch, kedy aj mladšie dieťa preukáže schopnosť vyjadriť informovaný názor na svoju liečbu, bol názor dieťaťa riadne zvážený.
103. Lekári a zariadenia poskytujúce zdravotnú starostlivosť by mali poskytovať deťom zrozumiteľné a dostupné informácie o ich právach týkajúcich sa zapojenia do pediatrických výskumov a klinických štúdií. O výskume musia byť informované, aby bolo možné získať ich informovaný súhlas popri ostatných procesných zárukách.

104. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru by tiež mali zaviesť opatrenia umožňujúce deťom prispievať svojimi názormi a skúsenosťami k plánovaniu a programovaniu služieb zameraných na ich zdravie a vývoj. Je potrebné vypočúť ich názory na všetky aspekty poskytovania zdravotnej starostlivosti vrátane toho, aké služby sú potrebné, ako a kde sú poskytované najlepšie, aké sú diskriminačné bariéry v prístupe k službám, aké je kvalita a prístup zdravotníckeho personálu, a presadzovať schopnosť detí preberať čoraz väčšiu zodpovednosť za vlastné zdravie a vývoj. Tieto informácie je možné získať okrem iného prostredníctvom systémov spätnej väzby pre deti využívajúce služby alebo zapojené do výskumných a konzultačných procesov, a predať miestnym alebo národným detským výborom alebo parlamentom s cieľom vytvoriť štandardy a indikátory služby zdravotnej starostlivosti ohľadne práv dieťaťa.¹⁴

4. Pri vzdelávaní a na školách

105. Rešpektovanie práva dieťaťa byť vypočuté v rámci vzdelávania je základom realizácie práva na vzdelanie. Výbor so znepokojením sleduje pokračujúci autoritatívny systém, diskrimináciu, nedostatok rešpektu a násilie, ktoré charakterizujú realitu na mnohých školách a v mnohých triedach. Takéto prostredie nevedie k tomu, aby deti vyjadrovali svoje názory a ich názory nie sú náležite zvažované.

106. Výbor odporúča štátom, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru podnikať kroky, ktoré by deťom poskytovali príležitosť vyjadriť názory a k tomu, aby boli tieto názory riadne zvážené v nasledujúcich otázkach.

107. V každom vzdelávacom prostredí vrátane vzdelávacích programov realizovaných v ranom veku je potrebné presadzovať aktívnu úlohu detí v participačnom vzdelávacom prostredí.¹⁵ Učenie a učenie sa musia do úvahy brať životné podmienky a perspektívy detí. Z toho dôvodu musia vzdelávacie orgány pri tvorbe školských osnov a vzdelávacích programov brať do úvahy názory detí a ich rodičov.

108. Vzdelávanie v oblasti ľudských práv môže ovplyvniť motiváciu a správanie detí len ak sú ľudské práva dodržiavané v rámci inštitúcií, kde sa deti učia, hrajú, a žijú spolu s inými deťmi

¹⁴ Výbor tiež upozorňuje na svoju všeobecnú pripomienku č. 3 (2003) o HIV/Aids a právach dieťaťa, odseky 11 a 12, a všeobecnú pripomienku č. 4 (2003) o zdraví adolescentov, odsek 6.

¹⁵ "Prístup k vzdelávaniu pre všetkých založený na dodržiavaní ľudských práv: Rámec pre realizáciu práva dieťaťa na vzdelanie a práv v rámci vzdelania", UNICEF/UNESCO (2007).

a dospelými.¹⁶ Obzvlášť právo dieťaťa byť vypočuté je pod drobnohľadom detí v týchto inštitúciách, kde deti majú možnosť sledovať, či sa ich názoru skutočne prikladá váha tak, ako je uvedené v Dohovore.

109. Participácia detí je nenahradiateľná pri vytváraní sociálnej klímy v triede, ktorá stimuluje spoluprácu a vzájomnú podporu potrebnú pri interaktívnej výučbe zameranej na dieťa. Riadne zvažovanie názorov detí je obzvlášť dôležité pri eliminácii diskriminácie, prevencii šikanovania a disciplinárnych opatreniach. Výbor víta rozširovanie vzájomného vzdelávania a poradenstva medzi vrstovníkmi.
110. Stálu participáciu detí na procese rozhodovania je potrebné dosiahnuť okrem iného prostredníctvom triednych výborov, študentských výborov a zastúpenia študentov v radách a výboroch, kde majú možnosť voľne vyjadrovať svoje názory na rozvoj a implementáciu školských poriadkov a kódexov správania. Tieto práva by mali byť zakotvené v legislatíve a ich implementácia by nemala byť podmienená iba dobrou vôľou orgánov, škôl a riaditeľov.
111. Mimo školy by sa štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru s deťmi mali radiť na miestnej aj národnej úrovni o všetkých aspektoch vzdelávacej politiky, okrem iného vrátane posilnenia charakteru školského systému, ktorý zodpovedá požiadavkám detí, neformálnych aj formálnych vyučovacích zariadení, ktoré deťom dávajú „druhú šancu“, školských osnov, učebných metód, školských štruktúr, štandardov, rozpočtovania a systémov na ochranu detí.
112. Výbor podporuje Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru v podnecovaní rozvoja nezávislých študentských organizácií, ktoré môžu deťom pomôcť kompetentne plniť ich participačnú úlohu vo vzdelávacom systéme.
113. Pri rozhodnutiach o prechode na ďalšiu úroveň vzdelania alebo voľbe smeru či odboru je potrebné zaistiť právo dieťaťa byť vypočuté, keďže tieto rozhodnutia hlboko ovplyvňujú najlepší záujem dieťaťa. Takéto rozhodnutia je nutné podrobiť správnej alebo súdnemu preskúmaniu. Navyše je právo dieťaťa byť vypočuté potrebné plne rešpektovať aj v disciplinárnych záležitostiach.¹⁷ Obzvlášť v prípade vylúčenia dieťaťa zo školy alebo inštitúcie musí byť toto rozhodnutie podrobené súdnemu preskúmaniu, keďže je v rozpore s právom dieťaťa na vzdelanie.

¹⁶ Výbor pre práva dieťaťa, všeobecná pripomienka č. 1 (2001) o cieľoch vzdelávania (článok 29, odsek 1 Dohovoru), (CRC/GC/2001/1).

¹⁷ Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru by sa mali obrátiť na všeobecnú pripomienku výboru č. 8 (2006) o práve dieťaťa na ochranu pred telesnými trestami a iným krutými či ponižujúcimi formami trestania, ktorá vysvetľuje participačné stratégie na elimináciu telesných trestov (CRC/C/GC/8).

114. Výbor víta zavádzanie školských programov vhodných pre deti v mnohých krajinách, ktorých snahou je poskytovať interaktívne, starostlivé, ochranné a participačné prostredie, ktoré deti a adolescentov pripraví na ich aktívnu úlohu v spoločnosti a zodpovedné občianstvo v rámci ich spoločenstiev.

5. Pri hre, rekreácii, športoch a kultúrnych aktivitách

115. Deti pre svoj rozvoj a socializáciu potrebujú hry, oddych, fyzické a kultúrne aktivity. Tieto musia byť vystavané tak, aby brali do úvahy preferencie a schopnosti detí. S deťmi, ktoré sú schopné vyjadriť názor je potrebné konzultovať dostupnosť a vhodnosť hier a rekreačných zariadení. Veľmi malým deťom a niektorým postihnutým deťom, ktoré nie sú schopné zúčastniť sa formálneho procesu konzultácie je potrebné poskytnúť osobitné možnosti vyjadriť ich želania.

6. Na pracovisku

116. Deti, ktoré v tomto pracujú skôr, než to dovoľuje zákon a Dohovory medzinárodnej organizácie práce č. 138 (1973) a 182 (1999) musia byť vypočuté vo vhodnom prostredí s cieľom pochopiť ich názory na situáciu a ich najlepší záujem. Je potrebné ich zapojiť do hľadania riešenia, ktoré by zohľadňovalo ekonomické ako aj sociálno-kultúrne obmedzenia ako aj kultúrny kontext, v ktorom deti pracujú. Deti je potrebné vypočúť aj pri vypracovávaní politík zameraných na elimináciu hlavných príčin detskej práce, obzvlášť v súvislosti so vzdelávaním.

117. Pracujúce deti majú právo na ochranu pod zákonom proti vykorisťovaniu a mali by byť vypočuté pri kontrole pracovísk a pracovných podmienok inšpektormi prešetrojúcimi implementáciu zákonov pracovného práva. Deti, prípadne zástupcovia asociácií pracujúcich detí by tiež mali byť vypočutí v procese navrhovania pracovných zákonov alebo pri zvažovaní a hodnotení ich presadzovania.

7. V situáciách násilia

118. Dohovor zakladá právo dieťaťa na ochranu pred všetkými formami násilia a zodpovednosťou štátov, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru je zaistiť toto právo každému dieťaťu bez

diskriminácie. Výbor podporuje štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru v tom, aby s deťmi konzultovali pri tvorbe a implementácii legislatívy, politik, výchovných a iných opatrení na riešenie všetkých foriem násilia. Zvláštnu pozornosť je potrebné venovať zaisteniu toho, aby marginalizované a znevýhodnené deti, ako sú napríklad využívané deti, deti z ulice, alebo deti utečencov neboli vylúčené z konzultačného procesu, ktorý má slúžiť na ozrejenie názorov na relevantné legislatívne procesy a procesy tvorby politik.

119. V tejto súvislosti Výbor uvítal zistenia štúdie Generálneho tajomníka o násilí na deťoch a vyzýva Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, aby plne implementovali jej odporúčania, vrátane odporúčania poskytnúť deťom priestor, v rámci ktorého by mohli slobodne vyjadriť svoje názory, ktoré by boli riadne zvažované z hľadiska prevencie, ohlasovania a monitorovania násilia páchaného na deťoch.¹⁸

120. Mnoho prípadov násilia páchaného na deťoch zostáva neriešených, a to jednak kvôli tomu, že určité formy hrubého správania deti chápu ako bežne zaužívané praktiky, ako i z dôvodu nedostatku ohlasovacích mechanizmov zameraných na ochranu detí. Nemajú napríklad nikoho, komu by mohli dôverne a bez obáv nahlásiť zažívané zlé zaobchádzanie, ako sú fyzické tresty, ženská obriezka, alebo skorý sobáš, ani žiaden kanál, prostredníctvom ktorého by mohli komunikovať svoje všeobecné komentáre tým, ktorí zodpovedajú za implementáciu ich práv. Efektívne zapájanie detí do ochranných opatrení teda vyžaduje, aby boli deti informované o svojom práve byť vypočuté a vyrastať bez akýchkoľvek foriem fyzického a psychického násilia. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru by mali všetky inštitúcie zaoberajúce sa deťmi zaviazat' k zabezpečeniu jednoduchého prístupu k jednotlivcom a organizáciám, ktorým môžu dôverne a bez obáv takéto prípady hlásiť, vrátane telefonických liniek a poskytovať miesta, kde môžu deti prispievať svojimi skúsenosťami a názormi o boji proti násilium páchanom na deťoch.

121. Výbor tiež upozorňuje štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru na odporúčania štúdie generálneho tajomníka o násilí páchanom na deťoch podporovať a podnecovať organizácie zaoberajúce sa deťmi a iniciatívy zamerané na deti v tom, aby sa násilím zaoberali a zapájali tieto organizácie do vypracovávania, zriaďovania a hodnotenia programov a opatrení proti násilium, tak aby deti mohli zohrávať kľúčovú úlohu vo svojej ochrane.

¹⁸ Správa nezávislého experta k štúdiu spojených národov o násilí páchanom na deťoch (A/61/299).

8. Pri vývoji preventívnych stratégií

122. Výbor si uvedomuje, že hlasy detí sa stávajú čoraz silnejšou silou pri prevencii porušovania práv dieťaťa. Existujú príklady dobrej praxe, okrem iného na poli prevencie násilia na školách, boja proti využívaniu detí na nebezpečnú a nadmernú prácu, poskytovania služieb zdravotnej starostlivosti a vzdelávania detí z ulice, a v systéme súdnych procesov s mladistvými. S deťmi je potrebné konzultovať pri formulácii legislatívy a politik vzťahujúcich sa na túto oblasť ako aj na iné problémové oblasti a zapájať ich do navrhovania, vytvárania a implementácie súvisiacich plánov a programov.

9. V cudzineckom a azylovom konaní

123. Deti, ktoré do krajiny prišli spolu so svojimi rodičmi hľadajúcimi prácu alebo ako utečenci sa nachádzajú v obzvlášť citlivej a zraniteľnej situácii. Z tohto dôvodu je nutné plne implementovať ich právo na vyjadrenie vlastných názorov na všetky aspekty imigračných a azylových postupov. V prípade migrácie musí byť dieťa vypočuté a vypočuté musia byť jeho očakávania týkajúce sa vzdelania a zdravotného stavu s cieľom integrovať ho do školského systému a systému poskytovania zdravotnej starostlivosti. V prípade žiadosti o azyl musí dieťa okrem toho dostať aj príležitosť prezentovať dôvody, ktoré ho k podaniu žiadosti o azyl viedli.

124. Výbor zdôrazňuje, že tieto deti musia dostávať všetky relevantné informácie v ich vlastnom jazyku o tom, k čomu sú oprávnené, aké služby majú k dispozícii vrátane komunikačných prostriedkov, a o imigračnom a azylovom konaní tak, aby boli vypočuté a ich názor bol v konaní riadne zohľadnený. Je potrebné bez poplatku ustanoviť opatrovníka alebo poradcu. Deti žiadajúce o azyl môžu tiež potrebovať efektívny spôsob vyhľadania rodiny a relevantných informácií o situácii v krajine ich pôvodu, aby bolo možné určiť ich najlepší záujem. Zvláštnu pozornosť je potrebné venovať deťom, ktoré sa stali v minulosti obeťou ozbrojeného konfliktu, a umožniť im vyjadriť svoje potreby. Ďalej je potrebné venovať pozornosť zaisteniu, aby boli deti bez štátnej príslušnosti zapájané do procesov rozhodovania na území, kde žijú.¹⁹

¹⁹ Vid' všeobecnú pripomienku Výboru č. 6 (2005) o prístupe k deťom bez sprievodu a detí oddelených od rodičov mimo svojej krajiny pôvodu (CRC/GC/2005/6).

10. V mimoriadnych situáciách

125. Výbor zdôrazňuje, že právo zakotvené v článku 12 neprestáva platiť v krízových situáciách ani v nasledujúcich obdobiach. Existuje čoraz viac dôkazov o výraznom prínose detí počas konfliktov, riešenia situácie po konflikte, a počas rekonštrukčných procesov nasledujúcich po mimoriadnych situáciách.²⁰ Výbor teda vo svojich odporúčaniach po dni všeobecnej diskusie v roku 2008 zdôraznil, že deti postihnuté mimoriadnymi udalosťami by mali dostať podporu a malo by im byť umožnené podieľať sa na analýze ich situácie a budúcej perspektívy. Zapájanie detí im pomáha znovu získať kontrolu nad ich životom, prispieva k rehabilitácii, rozvíja organizačné schopnosti a posilňuje zmysel pre identitu. Je však potrebné venovať pozornosť ochrane detí pred ich vystavovaním situáciám, ktoré pre ne môžu byť traumatizujúce alebo bolestivé.
126. Výbor preto podporuje štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru v presadzovaní mechanizmov, ktoré deťom a obzvlášť adolescentom umožňujú zohrávať aktívnu úlohu v procesoch rekonštrukcie po mimoriadnej situácii a riešení situácie po konflikte. Je potrebné zistiť ich názory pri hodnotení, tvorbe, implementácii, monitorovaní a hodnotení programov. Napríklad deti v utečeneckých programoch je možné podporovať v tom, aby prispievali k vlastnej bezpečnosti a blahu prostredníctvom zakladania detských fór. Deti je potrebné pri zakladaní takýchto fór podporovať a zaisťovať, aby bolo ich fungovanie v súlade s ich najlepším záujmom a právom na ochranu pred bolestivými skúsenosťami.

11. V národnom a medzinárodnom prostredí

127. Väčšina príležitostí na participáciu detí sa odohráva na úrovni komunity. Výbor víta rastúci počet lokálnych parlamentov mladých, detských výborov na úrovni municipalít a ad hoc konzultácií, kde deti môžu vyjadriť svoje názory v rámci procesu rozhodovania. Tieto štruktúry formálnej reprezentatívnej participácie na miestnej správe by však mali byť len jedným z množstva prístupov k implementácii článku 12 na miestnej úrovni, keďže umožňujú len relatívne malému počtu detí zapájať sa do ich miestnych komunít. Konzultačné hodiny politikov a vedúcich činiteľov, dni otvorených dverí a návštevy na školách a v materských škôlkach vytvárajú dodatočné príležitosti na komunikáciu.

²⁰ "Participácia detí a mládeže v mimoriadnych situáciách: sprievodca pre agentúry pre pomoc v mimoriadnych", UNICEF, Bangkok (2007).

128. Deti je potrebné podporovať a povzbudzovať vo vytváraní vlastných detských organizácií a iniciatív, ktoré vytvoria priestor na zmysluplnú účasť a zastúpenie. Okrom toho môžu deti prispieť vlastnými pohľadmi, napríklad na výzor škôl, ihrísk, parkov, zariadení voľného času a kultúrnych zariadení, verejných knižníc, zdravotných stredísk a systémov miestnej dopravy s cieľom zaistiť vhodnejšie služby. Pri plánoch rozvoja komunity ktoré si vyžadujú konzultácie, je potrebné vyslovene zahrnúť názory detí.
129. Takéto príležitosti na participáciu zatiaľ v mnohých krajinách vznikajú aj na okresnej, regionálnej, federálnej a národnej úrovni, kde mládežnícke parlamenty, rady a konferencie poskytujú deťom fóra na ktorých majú možnosť prezentovať svoje názory a oboznamovať s nimi relevantné publikum. Mimovládne organizácie a občianske združenia vyvinuli postupy na podporu detí, ktoré zaisťujú transparentnosť zastúpenia a kontrolujú riziko manipulácie alebo pozérstva (tokenizmu).
130. Výbor víta výrazný prínos UNICEF a mimovládnych organizácií v propagovaní zvyšovania povedomia o práve detí na vypočutie a ich participácii vo všetkých sférach ich života a povzbudzuje ich k ďalšej propagácii participácie detí na všetkých záležitostiach, ktoré sa ich týkajú, vrátane záležitostí na bazálnej, komunitnej, národnej a medzinárodnej úrovni a napomáhaniu výmene najlepších praktík. Je potrebné aktívne podporovať zapájanie sa do sietí organizácií vedených deťmi, aby sa zvýšili možnosti zdieľanej výmeny informácií a učenia a vytvárania platformy kolektívneho poradenstva.
131. Na medzinárodnej úrovni má participácia detí na Svetovom samite pre deti zvolanom Valným zhromaždením v roku 1990 a 2002, a zapojenie detí do ohlasovacieho procesu Výboru pre práva dieťaťa obzvlášť veľký význam. Výbor víta písomné správy a dodatočné informácie podávané detskými organizáciami a zástupcami detí v rámci procesu monitorovania implementácie práv detí štátmi, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, a štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru a mimovládne organizácie povzbudzuje k tomu, aby deti podporovali v prezentovaní svojich názorov Výboru.

D. Základné požiadavky na implementáciu práva dieťaťa byť vypočuté

132. Výbor vyzýva štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru aby sa vyhli pozérskemu (tokenistickému) prístupu, ktorý obmedzuje deti v slobodnom vyjadrovaní názorov, alebo ktorý deťom umožní, aby boli vypočuté, no nezabezpečí zváženie ich názorov. Zdôrazňuje, že manipulácia deťmi zo strany dospelých a uvádzanie detí do situácií, kedy sa im diktuje, čo môžu

povedať, alebo vystavovanie detí riziku, že im participácia poškodí, nie je etická a nemôže byť považovaná za implementáciu článku 12.

133. Ak má byť participácia efektívna a zmysluplná, musí byť chápaná ako proces, nie ako jednorazová záležitosť. Skúsenosti nadobudnuté od prijatia Dohovoru o právach dieťaťa v roku 1989 viedli k širokému konsenzu o základných požiadavkách, ktoré je nutné dosiahnuť na efektívnu, etickú a zmysluplnú implementáciu článku 12. Výbor odporúča štátom, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru integrovať tieto požiadavky do legislatívnych a iných opatrení na implementáciu článku 12.

134. Všetky procesy, v ktorých dochádza k vypočúvaniu alebo participácii dieťaťa alebo detí musia byť:

- a) Transparentné a informatívne – deťom sa musia poskytnúť plne dostupné, pružné, veku prispôsobené informácie o ich práve na slobodné vyjadrenie a následné riadne zváženie názoru, a o spôsobe, rozsahu, účele, a potenciálnom vplyve ich participácie;
- b) Dobrovoľné – deti nesmú k vyjadreniu svojich názorov byť nikdy nútené proti svojej vôli a mali by byť informované o tom, že svoju účasť môžu kedykoľvek ukončiť;
- c) Rešpektujúce – k názorom detí je potrebné pristupovať s rešpektom a je im potrebné poskytnúť príležitosti iniciovať nápady a aktivity. Dospelí, ktorí s deťmi pracujú by mali uznať, rešpektovať a ďalej šíriť dobré skúsenosti s participáciou detí, napríklad s jej prínosom do rodiny, školy, kultúry a pracovného prostredia. Potrebujú tiež pochopiť socioekonomický, environmentálny, a kultúrny kontext života detí. Osoby a organizácie pracujúce s deťmi a pre deti by tiež mali rešpektovať názory detí ohľadne participácie na veciach verejných;
- d) Relevantné – otázky, o ktorých majú deti právo vyjadriť svoje názory musia byť naozaj relevantné pre ich život a umožňovať im čerpať z ich vedomostí, zručností a schopností. Okrem toho je potrebné vytvoriť priestor, kde sa deťom umožní upozorňovať na otázky, ktoré samy pokladajú za relevantné a dôležité;
- e) Vhodné pre deti – prostredia a pracovné metódy by mali byť prispôsobené schopnostiam detí. K dispozícii je potrebné poskytnúť adekvátny čas a zdroje, aby sa zaistilo, že sú deti adekvátne pripravené a majú sebavedomie a možnosti potrebné k tomu, aby prispeli svojimi názormi. Je potrebné zvážiť skutočnosť, že deti potrebujú rôzne úrovne podpory a foriem zapojenia v závislosti od ich veku a rozvíjajúce sa schopnosti;

- f) Inkluzívne – participácia musí byť inkluzívna, vyhýbať sa existujúcim vzorom diskriminácie a podporovať možnosti zapájania marginalizovaných detí, rovnako dievčat i chlapcov (viď tiež odsek 88 hore). Deti nie sú homogénnou skupinou a participácia potrebuje zaistiť rovnosť príležitostí pre všetkých bez diskriminácie na základe akýchkoľvek dôvodov. Programy musia byť citlivé voči deťom zo všetkých komunit;
- g) Podporené školeniami – dospelí potrebujú prípravu, zručnosti a podporu aby efektívne podporili participáciu detí, a potrebujú napríklad získať schopnosť načúvať, spolupracovať s deťmi, a zapájať deti efektívne v súlade s rozvíjajúcimi sa schopnosťami. Deti samotné je možné zapájať ako školiteľov a asistentov v tom, ako propagovať efektívnu participáciu; potrebujú vytváranie kapacít na posilnenie ich zručností, napríklad v efektívnej príprave na uvedomovanie si svojich práv, a školenie v organizovaní stretnutí, získavaní fondov, spolupráci s médiami, verejných prejavoch a obhajobe;
- h) Bezpečné a citlivé voči riziku – v určitých situáciách sa môže vyjadrenie vlastného názoru spájať s rizikom. Dospelí majú voči deťom, s ktorými pracujú zodpovednosť a musia prijať všetky opatrenia aby minimalizovali riziko vystavenia detí násiliu, využívaniu alebo inému negatívnemu dôsledku ich participácie. Aktivity na poskytnutie vhodnej ochrany zahrnú vypracovanie jasnej stratégie ochrany detí, ktorá rozpozná mimoriadne riziká ohrozujúce určité skupiny detí a zvláštne bariéry, ktorým pri získavaní pomoci čelia. Deti si musia uvedomovať svoje právo na ochranu pred ubližovaním a musia vedieť, kam sa majú obrátiť, ak potrebujú pomoc. Investovanie do práce s rodinami a komunitami s cieľom dosiahnuť pochopenie hodnoty a dôsledkov participácie a minimalizovať riziká, ktorým by deti inak mohli byť vystavené;
- i) Zodpovedné – záväzok sledovať a hodnotiť výsledky je nevyhnutný. Napríklad v rámci akéhokoľvek výskumu alebo konzultačného procesu musia byť deti informované o tom, ako boli ich názory interpretované a použité a kde je to potrebné, deťom musí byť poskytnutá možnosť spochybnit' a ovplyvniť analýzu zistení. Deti sú tiež oprávnené dostať spätnú väzbu o tom, ako ich participácia ovplyvnila dosiahnuté výsledky. Vždy, keď je to možné by deti mali dostať príležitosť participovať v procesoch alebo aktivitách v rámci ďalšieho sledovania. Všade, kde je to možné by malo monitorovanie a hodnotenie participácie detí prebiehať s ich zapojením.

E. Závěry

135. Investovanie do realizácie práva detí byť vypočuté vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ich týkajú a právo na riadne zváženie ich názorov je pre štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru jasným a bezprostredným právnym záväzkom vyplývajúcim z Dohovoru. Je to právo každého dieťaťa bez akejkoľvek diskriminácie. Dosahovanie zmysluplných príležitostí na implementáciu článku 12 si bude vyžadovať prekonanie právnych, politických, hospodárskych, sociálnych a kultúrnych bariér ktoré v súčasnosti bránia možnostiam aby deti boli vypočuté a ich prístupu k participácii na všetkých záležitostiach, ktoré sa ich týkajú. Vyžaduje si pripravenosť čeliť domnienkam o schopnostiach detí a podporovať rozvoj prostredia, v ktorom deti svoje schopnosti môžu rozvíjať a prejavovať. Tiež si vyžaduje venovanie sa zdrojom a školeniam.
136. Plnenie týchto záväzkov bude pre štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru predstavovať výzvu. Je to však dosiahnuteľný cieľ, ak sa budú stratégie opísané vo všeobecnom komentári systematicky implementovať a vytvorí sa kultúra rešpektu voči deťom a ich názorom.